

Leif Braseth

Ola Bihaug – omreisende instruktør i lafting

Etter siste verdenskrig hadde det eldgamle handverket lafting blitt mindre aktuelt. Men i løpet av noen tiår kom det på fote igjen og ble aktuelt og anerkjent på nytt. Nå finner vi personer som kan lafteteknikken i hver bygd, og det har grodd opp mange bedrifter som bygger hytter og bolighus av laftet tømmer. Ola Bihaug fra Alvdal var en sentral person i denne virksomheten. I om lag en mannsalder var han leder og instruktør på laftekurs over hele landet fra nord i Hamarøy til Valle i Setesdalen i sør.

Det var forskjellige betegnelser Ola fikk under dette arbeidet, både offisielt, i pressa og mellom kursdeltakerne. Det var både teknolog, lærer, foreleser, tradisjonsbærer, handverker, rehabilitør og lafter. Mest ble han kalt instruktør. Det var vel den mest riktige betegnelsen. Han instruerte i hvordan rundt tømmer skulle føyes sammen på en skikkelig måte slik at det ble både tett og varmt. I følge avisintervjuene påpekte han gang på gang at lafting måtte gjøres skikkelig. Under et kurs i Mossjøen i 1978 fortalte han til Helgeland Arbeiderblad at man i Nord-Norge var skeptiske til laftede hus og hytter. "Det påstås at det blåser tvers gjennom veggene," sa han. "Men hvis så er tilfelle,

Ola Bihaug på sine eldre dager.

Foto: Leif Braseth.

Nordøsterdalsmuseet, nr. 126009.

skyldes det ene og alene dårlig handverk. Skal det først drives i dette faget, må en gjøre arbeidet skikkelig."

Og instruere kunne han, enten ved hjelp av bila, eller ved å risse med tømmermannsblyanten på ei fjøl. Han kunne også ta pipa ut av munnen og

peke med pipeskaftet. Han forklarte hva slags benevning de enkelte elementene i et laftet hus hadde. Syllstokkene var de nederste stokkene i en bygning. Omfar var stokkene på samme høyde rundt i alle fire veggene. Blindinger eller demlinger var skulte pinner i veggene som holdt stokkene på plass over hverandre. Kinnunger var korte stokker inntil vinduer og dører. Betskier var stående materialer som holdt kinnungene på plass. Røstmora var nederste stokken i et røste, vanligvis på endene av et hus. Kråka var den lille og øverste stokken i et røste, og rafta var øverste stokken i en langvegg. Slik lærte kursdeltakerne navnene på de forskjellige delene av et tømmerhus.

Fra Hamarøy til Setesdalen

I februar 2009 noterte Ola ned hvor han hadde vært instruktør på laftekurs. Det begynte på Tynset i 1965, og deretter fortsatte det hvert år til rundt 1990. For det meste var det et kurs hvert år, men i noen år kunne det være to kurs. Det var ikke korte kurs på noen dager, men til vanlig tre-fire måneder. Noen kurs kunne vare vel et halvt år og var ikke slutt før utpå sommeren dersom de startet på nyåret.

Det var først og fremst i distrikter der tømmerhus var tradisjon at kursene ble lagt. I så måte var det mange kurs i Hedmark fylke, men også i Trøndelag og på Helgeland i Nordland.

Ola hadde med verktøy til alle kursdeltakerne. Hver deltaker fikk utlevert et sett verktøy som ble personlig under hele kurset. I tillegg hadde de felles verktøy som elektrisk høvel, el-sag og elbor og slipestein.

Startet ved en tilfældighet

Ola Gjermundshaug fra Alvdal var også instruktør på laftekurs. I 1965 var han i Valdres som instruktør. Samtidig var han entreprenør og hadde flere mann i arbeid, blant anna på det nye meieriet i Alvdal. Etter tre uker i Valdres måtte Ola Gjermundshaug dra tilbake til Alvdal og meieribygget. Men kurset var knapt halvveis. Han kom da til Ola Bihaug og ba han om å overta instruksjonen på laftekurset i Valdres. Han fikk ingen betenkningstid. Dette var på en lørdag, og på mandag var han i gang som instruktør i Valdres. Da kurset var slutt, fikk han forespørsel om å fortsette som instruktør andre steder. – ”Ja, slik ble det,” har Ola notert.

I løpet av 1990-årene ble det mindre behov for laftekurs. Da var det etablert mange bedrifter som drev med lafting, og de lærte sjøl opp sine laftere.

Arbeidsmarkedskurs

Første laftekurset på Tynset var arrangert av Arbeidsformidlingen i Nord-Østerdal. På den tid var bygningsarbeid svært ofte sesongarbeid. Det var arbeid å få i sommerhalvåret, men det kunne bli arbeidsledighet på vinteren. Det var en av grunnene til at det ble aktuelt med laftekurs. Laftekursene var da voksenopplæring og arbeidsmarkedstiltak. De som var deltakere på kursene fikk dagpenger av A-trygden. Kursene var altså et ledd i arbeidet med å begrense arbeidsledigheten, samtidig som de la et grunnlag hos den enkelte kursdeltaker til å lære en ny yrkesform og kanskje også starte egen virksomhet.

Dette stabburet står på Tunstad og er laftet av Ola Bihaug. Foto. Leif Braseth. Nordøsterdalsmuseet, nr. 126012.

Bevaring av et gammelt handverk

Ola Bihaug sier sjøl at den gamle handverkteknikken som lafting er, var på vei til å bli glemt midt på 1900-tallet. Dette skjønte også Statens teknologiske institutt. Derfor ble også Ola engasjert av dette instituttet til flere laftekurs.

Lafting er en byggemåte med tusenårig tradisjon i vårt land. Metoden med å legge stokk på stokk har blitt gjort for å lage gode boliger. Dette har også vært den mest brukte metoden for å lage hus i Norge. Derfor finner vi massevis av laftede hus på museene, og utover landet har det vært den vanligste byggemåten, enten huset skulle huse folk eller fe.

Når så denne teknikken begynte å gli ut av tradisjonen, var det at Statens teknologiske institutt begynte å engasjere seg. De anså den gamle lafteteknikken for å være bevaringsverdig. Tømmermester Bjørn Rønningen fra Trysil, som etter hvert ble tilknyttet Statens teknologiske institutt, var sentral i dette initiativet og arbeidet.

Ei av novene på stabburet viser at Ola kunne sitt handverk. Nova er hogd tett sammen.

Foto: Leif Braseth.

Nordøsterdalsmuseet, nr. 126013.

Oppvekst i Sølndalen

Olas fødested var Holrøsta nær elva Sølna i Sølndalen i Alvdal. Her var det på den tid flere små bruk. De fleste er nå nedlagt. I Holrøsta vaks det opp seks søsken. Ola var det nest eldste, og var født i 1930. Faren døde tidlig, bare 52 år gammel. Etter hvert overtok broren Tore garden, men det var en tungdreven gard. I 1955 hadde de bygd opp en ny gard om lag fem kilometer lenger fram mot bygda. Den fikk navnet Tunstad, og hit flyttet både mora og søskena da garden sto ferdig. Holrøsta ble etter

*Familien Bihaug. Bak: Ola, Halvard, Sigmund og Tore.
Foran: Arnhild, Anne (mor) og Ingeborg. Privat foto. Nordøsterdalsmuseet, nr. 126010.*

dette brukt til beite. Ola fikk også egen gard etter hvert. Den arvet han etter onkelen sin, Even. Den lå i lia ovafor Holrøsta, men Ola flyttet aldri dit. Jordveien ble brukt under Tunstad, og Ola fortsatte å bu sammen med flere av brødrene sine på Tunstad.

Ola og flere av brødrene har fortalt om oppveksten i Holrøsta. De hadde en lang og strabasiøs skoleveg. Skolevegen var ni kilometer lang. Etter å ha tatt seg opp bakkene fra Holrøsta og opp på ferdselsveien innover Sølndalen, hadde de fortsatt mange kilometer å gå før de var på skolen. Veien var ikke alltid brøytet. Den ble holdt oppe ved at det ble fraktet høy, mose og ved innenfra Sølndalen. Lasskjørerne hadde ikke kommet så langt inn i dalen på den tid ungene fra Holrøsta var på vei framover

mot skolehuset Plassen. De hadde heller ikke klokke. Hva klokka var, brukte de å spørre lasskjørerne om.

Det var også en strid tørn å ta seg fram til skolen dersom det var kaldt. De hadde en avtale med lærerne om at de skulle slippe å gå på skolen dersom termometeret viste lavere enn 25 minusgrader!

Kunst- og kulturinteressert

Hele sitt liv var Ola Bihaug interessert i både kunst og kultur. Dette hadde han nok heimefra, og fra den forrige 10-barnsgenerasjonen som hadde vokst opp i Holrøsta. De var også kulturinteresserte. Fire av dem hadde blitt lærere. Mest betydde nok Ingeborg og Even. Ingeborg bodde i ei stue på brinken

straks ovafor garden. Tore og Ola begynte sin skolegang som "privatister" hjemme hos henne. Tore var sju år, og Ola fem år. Etter vel et halvår begynte Tore på skolen på Plassen. Han husker godt at hun var nøye med hvordan de la tonefallet når de skulle lese høyt. Det var noe de fikk bruk for senere. Ingeborg drev også en form for feriekoloni. Flere somrer kom det 7-8 gutter fra Oslo heim til henne, som fikk både opphold og aktivitet hos henne.

Even hadde bruket sitt i lia ovafor Holrøsta. Både heime og hos Even var det mye bøker. Even leste høyt fra Breda Bull for ungene fra Holrøsta. Dermed festet sansen for god litteratur seg hos dem.

Ola kom til å opptre mye i forsamlinger med blant anna lyrikk. Og Ola

leste godt. Han hadde en klar distinkt stemme, og han hadde evnen til å fange publikums oppmerksomhet. Ikke så sjelden laget han stubber og morsomme dikt også sjøl, men mest leste han andres tekster.

Vi har sakset et par vers fra et langt dikt om en plassing som ser tilbake, blant anna da han en gang var på fest:

*Han kjem på en gang det var fest uti huset,
det var trekkspell og fele, og mange beruset.
Han hadde en knert, på den innerste lomma,
Han visste itte da, det kunne ende i koma.*

*I begynnelsen skåla'n både titt og ofte,
det var ufint tå'n Plassing å prøve og skofte.
For stemninga steg, og han fekk mer mot,
mens synsbildet dabbet, det vart bare rot.*

*Ola til venstre sammen med en annen kjent scenekunstner fra Nord-Østerdalen, Erik Olsberg.
Privat foto. Nordøsterdalsmuseet, nr. 126011.*

Sammen med flere av brødrene sine ble han tidlig med i sangkor. Tore og Halvard var med i Alvdal Mannskor, mens Ola var med i Alvdal Blandetkor. Alle tre var med i Plassen Mannskor så lenge det gikk.

Temperament og glød på scenen

Ola Bihaugs store fritidsinteresse var teater. I mange år spilte han i Alvdal teaterlag, men på slutten ble det mest revy. I mange år var Gundelachtrøa nærradio et årlig innslag på scenen i Sølslottet, grendehuset på Plassen. Her var både Ola og Halvard med. Ola hadde alltid åpningsscenen, der han til tonefølge fra trekkspill drog publikum med i sangen om den aktuelle nærradioen. Med fyldig, klar og høy stemme fikk han publikum med på refrenget "Radio – radio...", og med det var kontakten med publikum opprettet og stemningen allerede i taket.

Ola Bihaug døde i 2010.

Kilder

- Notater av Ola Bihaug
- Alvdal Bygdebok – bind II – II
- Samtaler med Tore og Sigmund Bihaug

Om forfatteren

Leif Braseth, f. 1932 i Kvam, Nord-Trøndelag, bor i Alvdal. Allsidig yrkesliv fra tømmerhogst og tømmerfløting til undervisning i grunnskole og videregående skole og på Norges Musikkhøgskole. 21 år i Rikskonsertene (først skolekonsertsjef, så programsjef). Har gitt ut over 20 bøker, det meste lærebøker i musikk, samt sangbøker. De siste 20 årene også flere lokalhistoriske bøker. Frilansjournalist og mange artikler i aviser og tidsskrifter.